

## *Michael Quante*

Michael Quante, doktorasını Hegel felsefesi üzerine Münster Westfälische Wilhelms-Universität'te tamamlamıştır. Aynı üniversitenin felsefe bölümünde öğretim üyeliği yapmakta; *Centrum für Bioethik* (Biyoetik Merkezi) başkanlığı ve *Centre for Advanced Studies in Bioethics* (İleri Biyoetik Çalışmaları Merkezi) üyeliği görevlerini yürütmektedir. Quante ayrıca *Ethical Theory and Moral Practice* ve *Hegel Studien* dergilerinde editörlük görevi üstlenmiştir. Quante'nin özellikle Alman idealizmi (Hegel ve Marx), eylem teorisi, etik ve biyomedikal etik alanlarında çok sayıda kitabı ve makalesi bulunmaktadır. *Uzlaşmaz Marx: Kargaşa İçindeki Dünya*, yazarın Türkiye'de yayımlanmış ilk kitabıdır.

Eserin Orijinal Ad:  
*Der unversöhnte Marx*  
*Die Welt in Aufruhr*  
(Mentis Verlag GmbH, 2018)



# UZLAŞMAZ MARX

## Kargaşa İçindeki Dünya

Michael Quante

*Almancadan Çeviren*  
Sezer Karagöz

Yordam Kitap: 455 • Uzlaşmaz Marx • Michael Quante

ISBN 978-605-172-664-9 • Çeviri: Sezer Karagöz • Kitap Editörü: Selin Dingiloğlu

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Sayfa Düzeni: Gönül Göner

Birinci Basım: Haziran 2024

© Michael Quante, 2018; © Yordam Kitap, 2024

---

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çağaloğlu - İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • W: [www.yordamkitap.com](http://www.yordamkitap.com) • E: [info@yordamkitap.com](mailto:info@yordamkitap.com)

[www.facebook.com/YordamKitap](http://www.facebook.com/YordamKitap) • [www.twitter.com/YordamKitap](http://www.twitter.com/YordamKitap)

[www.instagram.com/yordamkitap](http://www.instagram.com/yordamkitap)

---

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere / İstanbul

Tel: 0212 412 17 77

UZLAŞMAZ MARX  
Kargaşa İçindeki Dünya



*Kurt Bayertz'e*





# İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ .....	13
<b>I. KISIM: GİRİŞ</b> .....	19
KARL MARX'IN FELSEFESİ .....	21
<b>II. KISIM: ELEŞTİREL MÜDAHALELER</b> .....	69
<i>KAPİTAL</i> İÇİN BİR REHBER .....	71
KARL MARX: BİR ADALET TEORİSYENİ Mİ? .....	87
TANIMAK İÇİN ÇARPIT! .....	98
KARL MARX'IN KAPİTALİZM ELEŞTİRİSİNİN KÂBUS YAPISI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER .....	98
MARX'IN TOPLUMSAL GÜNCELLİĞİ: BİR MÜLAKAT .....	113
KAYNAKÇA .....	125
İsim Dizini .....	127



## SONRAKİ KUŞAKLARIN ZAMANI<sup>1</sup>

*Brecht'in Ölümünden 25 Yıl Sonra*

“Ama biz biliyoruz ki”  
Demiştin  
“Alçaklığa karşı nefret bile  
Bozar façayı.  
Haksızlığa karşı öfke bile  
Sesi boğuklaştırır. Ah, biz  
Dostluk yolunu döşemek isteyenler  
Dostça davranamadık kendimiz bile.”

Böyle seslendin sonraki kuşaklara  
Şimdi suskunsun. Ve haksızlığa karşı öfke  
Boğuklaştırıyor hala kimilerinin sesini  
Çoğu ama bugün öfkeli bile değil  
Aksine, alıştılar eski ve şimdiki adaletsizliğe  
burada, orada ve şurada, alıştılar  
haksızların kendi çalıp söylediği gaddar adaletine

Ve alçaklığa karşı nefretten façası bozulanlar,  
Oturuyorlar orada burada,  
Kimselerin göremediği duvarların arkasında.  
Çünkü alçaklık çoğu ülkede  
Hâkimiyet kurdu hükümetler düzeyinde  
Ve alttakiler ya sinmiş vaziyette ya da hayalkırıklığı içinde  
Özgürlük uğruna yürütülen başarısız mücadelelerden,  
Belki de artık nefret edecek takatleri kalmadı  
Ve bunu dostane ilişki olarak görüyor bazıları

---

1 Bertold Brecht's "Bizden Sonraki Kuşaklara" şiirine gönderme -çev.

“Gerçekten karanlık zamanlarda yaşıyorum”

Demiştin.

Şimdi başka zaman, ama şöyle bir bakınca

Senin dizelerinden bu yana daha aydınlık olmadı

Ve şimdi tehlike o zamanlardan bile daha büyük

Çünkü yalnızca silahlar

ve silahlarca yönetilen insanlar daha güçlü hale gelmedi

Onlar hakkında söylediklerin de hâlâ geçerli:

“Nereden geldiklerini ve nereye gittiklerini düşünmek için

Güzel akşamlarda

çok yorgunlar”

Ve tüm bunlar bugün hâlâ geçerli olduğu için

Senden sonra doğanlar seni kolay anlıyorlar

Tabii, senin anlaşılır olmayı sevmenden bile daha kolay

Ama inanıyorum ki sen sonuna kadar,

Çok şeyin değişeceğini, öyle ki yeni insanın seni anlamak için

Eski çağlar üzerine çalışması gerekeceğini umut ediyordun.

Ama yine de, hâlâ anlaşıldığın için

Senden öğrenecekler kimileri de

Umudun nasıl diri tutulacağını ve senin gibi

Marifetle, sabırla ve öfkeyle,

İnsanın insana yardımcı olduğu dostluk yolunu döşemeyi

*Erich Fried*

(*Das nahe suchen*, Verlag Klaus Wagenbach, Berlin 1982)

## ÖNSÖZ



Dünya kargaşa içinde. Dinî çatışmalar, kaynaklar için verilen mücadeleler, savaşlar ya da iklim değişikliklerinin neden olduğu doğal afetler ve bunlara eşlik eden kıtlıklar insanları yerinden yurdundan ediyor. Mülteci akınları çoktan Avrupa'ya ulaştı ve daha önce Üçüncü Dünya'ya havale edilen sorunları eski dünyanın kalbine taşıdı; burjuva partileri dahi soruna kayıtsız kalamıyor. Uluslararası finans sektörü her zaman olduğu gibi siyasi denetimden azade bir neoliberalizme sahne oluyor. Bu arada dünya finans piyasasında yaşanan kriz, Güney Avrupa'daki bazı ülkeleri Avrupa Birliği içinde gelişmekte olan ülkeler haline getirdi.

Dünya pazarı tamamıyla küreselleşmekle kalmadı; kapitalizmle bağlantılı krizler de artık gelişmekte olan ülkelere ötelenemiyor. Sosyal devletle kurumsal olarak güvence altına alınan insani yardımlaşma ve dayanışma düzeyine yönelik saldırı neredeyse Batı ülkelerinin tamamında tüm hızıyla devam ediyor. Buna bireyci bir “yaşasın cimrilik!” zihniyeti ve neoliberal düşünüş sarmalının dönüşüne daha fazla enerji katan özel faiz kazancı beklentileri eşlik ediyor.

Marx tarafından iç mantığı deşifre edilen kısıtlı koşullar ideolojisi, egemen düşünceye –hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin düşüncesine– hâkim. Bu, Bu, bazıları 19. ve 20. yüzyıl başlarına uzanan gerici reçeteleri bir kez daha kriz içindeki insanlara çözüm olarak satmak isteyen zenginlerin

teranesidir. Kıraathane masalarında eleştirel bilinç, eğitim ve dayanışma yerine yabancı düşmanı ve rövanşist düşünce biçimleri ya da eylem kalıpları hâkimiyet kazanalı çok oldu. Batı dünyasının halkları şu anda krizlere ve küreselleşmeye beraber her yerde hüküm süren zorluklara karşı tepkisini, korkutucu ölçüde milliyetçilikle, dışlamayla ve çözüm yerine sadece yeni baskılar vaat eden siyaseten gerici stratejilerle veriyor. Kapitalizm şu anda dünyanın pek çok yerinde, pek çok biçimde çirkin yüzünü tüm çıplaklığıyla gösteriyor.

Felsefi ve siyasi aydınlanma olmadan, insanlar eski zamanlara ve öngörülebilir koşullara daha fazla özlem duyacak; muhtemelen bir kez daha sığ düşünen ve reçeteleri geçmiş odaklı olanların peşinden koşacaklardır. Uzun zamandır kovulduğu düşünülen iblisler, Batı dünyasının sahnelerine güçlü bir şekilde geri dönüyor.

Tarihsel olarak 1920'ler ve 1930'ların başları hakkında biraz olsun bilgisi olanlar için ölümcül çağrışımlar uyandıran bu zorlu koşullar karşısında Karl Marx'ın düşünceleri her zamankinden daha güncel görünüyor. On yıl önce, bankacılık krizi karşısında liberal ya da muhafazakâr gazeteler bile Marx'ın kapitalizm eleştirisini yeniden ele alma zamanının geldiğini düşünüyordu. Buradan bakınca, Marx'ı kapitalizmle ve dolayısıyla günümüzle uzlaşmaz bir karşıtlık içinde ele alan bu kitabın haklılığı sanırım teslim edilecektir.

Karl Marx'ın 150 yıl önce *Kapital* adlı temel eseriyle bölüm bölüm yayımlanan ekonomi politik eleştirisinin, bugün bizi diken üstünde tutan ve derinden endişelendiren olgulara dair bir analiz içerdiği yadsınamaz. Siyasi ve bilimsel çalışmalarında, farklı yoğunluk derecelerinde de olsa, kapitalizmin nihai krizine her zaman inandığı ve bir sonraki krizi beklediği inkâr edilemez. Bununla birlikte, 5 Mayıs 2018'de 200. doğum günü kutlanan Karl Marx'ın eserlerine yönelik

böyle bir güncellik yaklaşımı eksik kalacaktır; hatta onun düşüncesinin gerçek güncelliğinden okuyucuları mahrum bırakacaktır. Karl Marx, güncel olduğu için değil, dönemin sosyal dünyasına teorik olarak nüfuz ettiği, derin boyutlarıyla bugün hâlâ sosyal gelişme üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olan yapıları açıkladığı için bir klasiktir. O bir klasiktir; çünkü modern kapitalist toplumsal düzene ilişkin analizi, içinde bulunduğumuz durumda sorun çözme potansiyeline ve eleştirel güce sahip olmaya devam eden felsefi kavramlarla desteklenmektedir. Karl Marx kapitalist yaşam biçiminin toplumsal gramerine uzlaşmaz bir şekilde karşıydı; dolayısıyla onun düşüncesi de bizim gerçekliğimize uzlaşmaz ve eleştirel bir şekilde karşıdır.

Bu kitabın ilk kısmını oluşturan Marx'ın felsefi düşüncesine giriş, onun karmaşık ve çok katmanlı teorisine bir giriş sağlamayı amaçlamaktadır. Onun düşüncesi, fikirler tarihi kanonunun bileşenlerinden biri olarak, tozlu arşivlere terk edilemez. Ne de yüzeysel güncellemeler uğruna kısa bir yarılanma ömrü verilerek, kritik önemdeki kalıcı potansiyellerinden mahrum bırakılabilir. Kitabın ikinci bölümünü oluşturan dört eleştirel müdahale, deneme niteliğinde noktasal sondajlar ve iz sürme arayışları olarak tasarlanmıştır. Marx'ın düşüncesinin kapsamlı bir yorumunu ya da bu konudaki akademik tartışmalara bir katkı sağlamayı amaçlamamaktadırlar. Daha ziyade, günümüz okurlarının kendi yaşam gerçekleri üzerine düşünmelerini ve böylece eleştirel bir mesafe koymalarını sağlayabilecek düşünce motiflerini, temel varsayımları ve iç görüleri –deyim yerindeyse spot ışıkları şeklinde– tespit etmeyi amaçlamaktadırlar.

Ekonomi politiğın eleştirisi, Marx'ın kendi yaşamında da deneyimlediği gibi, uzun soluklu bir iştir. Aynı durum, karmaşık ve giderek daha da kafa karıştırıcı hale gelen ger-

çekliğimiz içerisinde siyasi angajman için de geçerlidir. Karl Marx'ın insanın aşağılanmış, köleleştirilmiş, terk edilmiş ve hor görülmüş bir varlık olduğu tüm koşulların tersine çevrilmesi çağrısına sıkı sıkıya tutunmalıyız.

Barbara Gotzes, Lea Kipper, Amir Mohseni ve Lisa Schmidt'e düzeltme ve iyileştirme önerileri için teşekkür ederim.

*Michael Quante*

Münster, Eylül 2017



## ALINTILAR ÜZERİNE

Karl Marx'ın metinlerine atıflar, kitapta doğrudan parantez içerisinde gösterilmiştir. Mümkün olduğunca şu metni kullandım: Marx, Karl&Engels, Friedrich: *Werke*. Dietz: Berlin 1956-1990. Bunun dışında kullandığım metin Marx, Karl&Engels, Friedrich: *Gesamtausgabe (MEGA)*. Dietz und Akademie: Berlin 1992.



## I. KISIM

---

# GİRİŞ

---



Gazetemizin yönelimini de tek bir sözle özetleyebiliriz: Mücadeleleri ve arzuları hakkında zamanın öz kavrayışı [eleştirel felsefe]. Bu dünya ve bizim için bir çalışmadır. Ancak birleşik güçlerin eseri olabilir.

*Karl Marx*



# KARL MARX'IN FELSEFESİ



Marksizmden yeterince çalınmıştır; çünkü o gerçekliktir ve gerçekliğin içinde vuku bulduğu sürece sahtekârlık bile onsuz yapamaz.

*Ernst Bloch*

Giriş bölümünde Marksist düşüncenin felsefi temellerini kısaca tanıtmak istiyorum. Kısa bir biyografik bilgilendirmeden sonra (I.), felsefesinin temel kavramları ve merkezi tezleri (II.) sunulacak. Bunu yaparken Marx'ın erken dönem yazılarında geliştirdiği düşüncelerini kendi çağındaki tartışmaların bağlamı içinde ele alacağım. Öncelikle Hegelci düşünce ve Hegelci okuldan kaynaklanan bu arka plan Karl Marx'ın felsefesi üzerinde, geç dönem eserlerine kadar devam eden kalıcı bir etki yaptı. Kendi anlayışım doğrultusunda Marx'ın felsefesinin etik yönlerine özel bir vurgu yapıyorum. Bu, Marx'ın *Mill Alıntıları* olarak bilinen satırlarında bulunabilecek, bir insani tanınma kuramı olarak ele alınacak. Ardından Marx'ın Engels ile birlikte ana hatlarını çizdiği materyalist tarih felsefesi, bu felsefi antropolojinin bir açılmanması olarak gösterilecek. Marksizmin alımlanma tarihinde yaygın olarak tarihsel materyalizm olarak adlandırılan bu anlayış, iki yazar tarafından, o zamanlar yayımlanmamış olarak kalan ve ilk kez 1932 yılında, editörlerce *Alman İdeolojisi* başlığıyla yayımlanan bir metinde ortaya konulmuştur. Bu temelde, Marx'ın *Kapital*'de ortaya koyduğu Marksist ekonomi politik

eleştirisi programının temel bileşenleri gösterilecek. Son olarak da Marx'ın düşüncesinin yarattığı etkinin tarihi üzerine birkaç kısa not düşülecek (III.).

Anlayışımın temelinde iki varsayım bulunmaktadır: Birincisi Marksist düşüncenin çekirdeğinin felsefe olarak yeniden inşa edilebileceğinden yola çıkıyorum [*felsefe tezi*]. Bu, iki nedenden dolayı bir açıklama gerektiriyor. İlk olarak Marx'ın bizzat kendisi, teorik programını felsefeden kopuş olarak ele aldı. İkinci olarak teorisinin alımlanma süreci boyunca birçok bilim onu kendine mal etti: Marx örnek olarak bir iktisatçı ya da bir sosyolog olarak okundu ve okunuyor. İkincisi Marx'ın düşüncesinin, on yıllar içerisinde sayısız değişim ve dönüşüm geçirmesine karşın, temel kavramsal düzeyde merkezî felsefi tezler ve düşünce motifleri açısından bir süreklilik gösterdiğini varsayıyorum [*süreklilik tezi*]. Bu nokta da mutlaka bir açıklama gerektiriyor: Zira, birincisi, Karl Marx [ve Friedrich Engels] geriye dönük bir okuma yaptıklarında kendi düşüncelerindeki süreksizlikleri, sürekliliklerden çok daha güçlü biçimde vurguladılar. İkincisi, Louis Althusser gibi önemli yorumcuların Marx'ın düşüncesinde bir kırılma olduğu tezini güçlü biçimde savunmaları da bu anlayışa destek oldu. Ona göre bu kırılma, genç Marx'ın felsefe yazıları ile olgun Marx'ın iktisat kuramı yazıları arasındaydı.

*Felsefe tezi* ve *süreklilik tezi* olmak üzere bu iki varsayımı kendi anlayışımın öncülleri olarak kullanıyorum. Bu varsayımlar aynı zamanda konu açıldıkça temellendirilecekler; çünkü ve ancak bu sayede Marksist düşünce anlaşılır kılınabilecektir. Girişimin odak noktasında, Marksist felsefeyi Hegelci felsefe geleneği içinde yer alan ve insani tanınma ilkesiyle bugüne dair sistematik öneme sahip güçlü bir yargısal ilke barındıran, eleştirel bir felsefi antropoloji olarak yeniden inşa etme denemesi yer almaktadır. Bunun ardından yine

Marx'ın felsefesinin güncelliğine dair eleştirel müdahaleler kitabın ikinci kısmında bulunacaktır.

## I. Biyografi

Karl Marx 5 Mayıs 1818'de, daha sonra Protestan Hıristiyanlığa geçen Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Liseyi Trier'de bitirdikten sonra hukuk eğitimi almak için Bonn Üniversitesi'ne gider. İki sömestrin ardından Berlin Üniversitesi'ne geçer ve bu arada Jenny von Westphalen ile gizlice nişanlanır. 1836'nın kış sömestrinde çalışmalarının yoğunlaşmasıyla birlikte, felsefeye olan hâlihazırdaki ilgisini pekiştiren ve Hegel'in eserleri üzerine derinlemesine bir inceleme sürecini başlatmasını sağlayan Genç Hegelcilerle temas ettiği dönem gelir. Teolog ve filozof olan Bruno Bauer ile arkadaşlığı, Marx'ın felsefi ve politik perspektifine etkide bulunur. Hegel felsefesinde teolojinin içerilerek aşılmasını [*aufheben*] gören genç Hegelciler çevresine hızla dâhil olur. Bu çevre, siyasi meşruiyetin demokratikleştirilmesi ve sekülerleştirilmesi anlamında bir siyasal dönüşümün kararlı bir destekçisidir. 1842 Mayıs'ında Bruno Bauer'in meslekten men edilmesi, Marx için de mevcut restorasyonun baskıcı koşulları altında bir akademik kariyerin imkânsız hale geldiğini gösterir. Hegel'in liberal öğrencisi Eduard Gans'ın 1839 yılındaki ölümü sonrası, yerine muhafazakâr kamu hukukçusu Friedrich Julius Stahl görevlendirilmesiyle Berlin'de doktora yapma yolu da tıkanmış olur. 1841 yılında "Demokritos ve Epiküros'un Doğa Felsefelerinin Farkı" konulu tezini sunar ve tez savunması yapmadan Jena Üniversitesi'ndeki doktorasını tamamlar.

Marx, Nisan 1842'den 1843'e kadar, liberal muhalif bir gazete olan *Rheinische Zeitung*'da genel yayın yönetmeni olarak

çalışır. Aynı zamanda Arnold Ruge'nin teşvikleriyle *Deutsche Jahrbücher*'e [*Alman Yıllıkları*] makaleler yazar. Böylece yalnızca hayatının kalanında da geçimini sağlamak için sürdürdüğü gazetecilik faaliyetine başlamakla kalmaz; bu dönem aynı zamanda gerici Prusya siyasetiyle çatışmaların, sansüre karşı ve ifade özgürlüğü için mücadelelerin ve giderek artan siyasi radikalleşmenin damgasını vurduğu da bir dönemdir. Marx, *Rheinische Zeitung*'un 1 Nisan 1843'te yasaklanması ve Jenny von Westphalen'le Bad Kreuznach'da evlenmesinin ardından Almanya'dan ayrılır ve 1845 Şubat'ına kadar kalacağı Fransa'ya gider. Bu yer değişikliği, Arnold Ruge'ye *Deutsch-Französischen Jahrbücher*'i [*Alman-Fransız Yıllıkları*] birlikte yayımlamak için Marx'a bir teklifte bulunmayı düşündürür. Marx'ın en ünlü metinlerinden bazılarının yer aldığı bu proje, çeşitli zorluklardan dolayı yalnızca iki sayı yayımlanır. Paris'te geçirdiği –ve ölene dek doğa-bilimsel araştırma alanlarına kadar genişleyip büyük bir yoğunlukta devam edecek olan– tarih, iktisat ve sosyalist düşünce külliyatı araştırmalarıyla dolu bu yıllar, Marx'ı sosyalist fikirlere yöneltir. Bu yıllar ayrıca, Marx'ın kalan hayatı için çok belirleyici olacak olan, Friedrich Engels'le derin arkadaşlığı ve yoğun mesai ortaklığının da başladığı dönemdir. Özellikle Engels tarafından 1844 gibi erken bir tarihte yazılan ve *Alman-Fransız Yıllıklar*'ında da yayımlanan *Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie* [*Bir Ekonomi Politik Eleştirisi Denemesi*] okumaları, Marx üzerinde derin bir düşünsel etki yaratır. Prusya hükümetinin talebi sonucu Marx Fransa'dan sınır dışı edilir ve Mart 1848'e kadar Brüksel'de yaşar. Brüksel'den de sürülünce, o zamanki geçici Fransız hükümetinin bir üyesi olan Ferdinand Floron'un davetiyle yeniden Fransa'ya dönme fırsatı yakalar. Oradan da, dönemin demokratikleşme süreçleri içerisinde olanaklı gördüğü devrimci bir ayaklanma umuduy-